

Jókai-díj 2026 pályázat

"Jókai Mór és a szabadságharc" - naplói, művei és életrajzi visszaemlékezések alapján

Jelige: RózaBella

„Huszonhárom esztendőskoromban egy év alatt forradalmat csináltam, háborúba mentem és megházasodtam. Egyiket se bántam meg...” /Jókai Mór/

Bevezetés

Munkám megírásához segítségemre volt az a hihetetlen mennyiségű kutatási anyag, amelyekben irodalmárok az eddigi évtizedek folyamán a Jókai-életművel foglalkoztak. Könyvtári kutatásaim mellett online adatbázisokból is meríthettem anyagokat, melyek közül kiemelném az Arcanum adatbázist, a Magyar Elektronikus Könyvtárat, és a Jókai200 jubileumi weboldalt. Emellett saját házikönyvtáramban fellelhető Jókai művek és irodalomtudományi tanulmánykötetek voltak segítőim a kutatásaim szűk egy évében. Jókai és a szabadságharc elválaszthatatlanok, mondhatni úgy is, hogy a személy és az esemény egybeforrt az utókor tudatában. Dolgozatommal megpróbálok párhuzamot vonni a '48-as szabadságharc eseményei és Jókai élete között a műveiből, illetve a róla íródott munkák alapján. Ezzel szeretnék rávilágítani a regényeiben, novelláiban megbúvó tényleges önéletrajzi elemekre is.

Az 1848-as esztendőt tartotta élete legfontosabb évének, mint fogalmazott: *„Huszonhárom esztendőskoromban egy év alatt forradalmat csináltam, háborúba mentem és megházasodtam.”*

Jókai Mór az 1862-ben írt Politikai divatok című regényének bevezetőjében az alábbiakat fogalmazta meg a regényeiben előforduló önéletrajzi elemekkel kapcsolatban:

„Nálunk minden életregény, minden családi dráma annyira össze van nőve a nemzet közéletével, az általános bú és öröm, a történelmet alkotó közemelkedés és süllyedés minden egyes életregény alakulására oly határozott befolyással bírt mindenkor; hogy ez alaphangot semmi költő nem mellőzheti, anélkül hogy élethűtelen vagy éppen frivol ne legyen. ...Saját légkörünk ez. Ezt leheljük ki, ezt leheljük be, mint éltetőt, mint fojtót; ez keserít, ez édesít, mint a gyümölcsöt a hegyi lég, melytől a szőlő édesebb lesz, a torma pedig keserűbb, mint a csendes lapályi kertben.

Nálunk mindenki benne él a közéletben; a munkás ettől várja jobb sorsát, a kereskedő üzlete felvirágzását; a tudománynak ez ad vállára szárnyat vagy lábára láncot; a jellem ebben edződik acéllá vagy olvad salakká; ennek saját kultusza van, saját dogmái, saját költészete és különösen saját divatjai.

Ki ne tudná, csak másfél évtized alatt hány politikai eszme vált uralkodó divattá közöttünk; hány áldozatot és mily nagyokat vitt magával, akiknél az több volt, mint divat, s akik hívek maradtak még akkor is eszméikhez, midőn azok már kimentek a divatból?” (Jókai, 1862)

Jókai prózairói életművének egy markáns vonulata komoly szerepet vállal a ’48–49-es forradalom és szabadságharc emlékezetének gondozásában, emlékezethellyé formálásában (Bényei, 2018).

Hansági Ágnes (2015) hangsúlyozza, hogy Jókai forradalomról szóló elbeszélései csupán részben sorolhatók a szépirodalmi szövegek kategóriájába, vagyis olyan narratívák közé, amelyeket az olvasó a fikcionalitás elvei szerint értelmez. A forradalmi eseményeket feldolgozó szövegek másik csoportja keletkezésük idején nem az irodalmi diskurzus rendszerébe illeszkedett: ezek inkább sajtóban megjelent tudósítások, illetve szemtanúi beszámolók formájában jelentek meg. E dokumentumértékű szövegkorpusz jelentősége meghatározó az 1848–49-es forradalom és szabadságharc kollektív emlékezetének alakulásában is, hiszen a március 15-i nemzeti ünnephez kapcsolódó megemlékezések – a mai napig – részben ezekre a Jókai-féle tudósításokra épülő narratívák mentén szerveződnek.

Életemből című művének *A látható Isten* írásában ezt írta Jókai (1887): „*A márciusi napokban Petőfivel együtt én voltam az, aki a népszabadságot kikiáltottam a szabad ég alatt. Az első szó kimondója fejjével játszott; mert ha az egész nemzet nem visszhangoztatja azt, az a fej elveszett.*” Ebben a két mondatban igen tömören és egyben vészjóslóan szólal meg annak következményeiről, amivel a felszólalásuk jár(hat).

Jókai 1848 tavaszán az *Életképek* című irodalmi lapot szerkesztette Petőfi Sándorral. Petőfi és Szendrey Júlia a Dohány utcában laktak, ugyanebben a lakásban kapott külön szobát Jókai Mór is. Bár a legtöbb forrás szerint a forradalmárok már 1848. március 14-én este, a Pilvax kávéházban értesültek a bécsi forradalom kitöréséről, Jókai Mór egy késői, 1898-ban keletkezett visszaemlékezésében már azt állítja, hogy a magyar forradalom kezdetét nem a bécsi események híre váltotta ki közvetlenül. Ez jól érzékelteti, miként alakult át a forradalom emlékezete az évtizedek során, valamint ráirányítja a figyelmet az emlékiratok retrospektív szerkesztettségére és a kollektív emlékezet formálásában betöltött szerepükre.

„Március 13-án kiűtött a bécsi utcai forradalom is, de ez nem volt a pesti mozgalom keresztanyja, mert az akkori közlekedési eszközök hiányossága miatt még híre sem jöhetett két nap alatt. A pesti március 15-ének indító oka egy határozat volt, amelyben a pesti kör 12 pontban foglalta össze a nemzet követeléseit. Ezt a határozatot megyénként akarták körözni, de az ifjúság kikelt az eszmének elmocsárosodása ellen és megcsinálták a mozgalmat maguk” – írta Jókai, aki Petőfivel szemben kevésbé volt radikális. Ennek jeleként 1848 márciusában, már

a szabadságharc elején a következőképpen fogalmazott az *Életképekben*: „*Az elmúltakért semmi szemrehányás! Martius 15-kén az egész haza ujjá született, vele együtt minden egyes hazafi. Legyen gondunk a jövőre ne a múltra*” – fogalmazott.

Azon a napon időjárás esős volt, amelynek következtében a forradalmi események egy részére esernyők alatt került sor. Jókai Mór későbbi beszámolója szerint ez a körülmény disszonánsnak hatott a forradalom hevületével, mivel véleménye szerint nem volt méltóan „forradalmi”, hogy a tömeg esernyők védelme alatt hallgatta végig a 12 pont felolvasását és a Nemzeti dal elszavalását. E benyomását a Landerer és Heckenast nyomdánál is kifejezésre juttatta, ahol a korabeli sajtóbeszámolók szerint a délutáni órákra már mintegy húszezer főre duzzadt hallgatósághoz intézte szavait: „*Urak, ha az eső ellen is paraplét feszítünk ki, hátha egy óra múlva golyók fognak hullani, akkor mivel fedezzük magunkat?*”

A forradalmi események sodrása ellenére a márciusi ifjak – a nyomdászokhoz hasonlóan – a déli órákban megszakították tevékenységüket, hogy elfogyasszák ebédjüket, s a megmozdulások délután három órakor folytatódtak a Múzeumkertben. A szabadságharc bukását követően Jókai kénytelen volt bujkálni, majd „Sajó” álnéven publikált, így kerülve el a letartóztatást, a börtönbüntetést, illetve a kivégzést. E nehéz időszakban Laborfalvi Róza nemcsak erkölcsi támaszt nyújtott számára, hanem társadalmi kapcsolatai révén aktívan közreműködött abban is, hogy férjét megóvja a politikai megtorlás következményeitől. Jókai későbbi visszaemlékezéseiben rendre hangsúlyozza felesége odaadását, kiemelve, hogy Laborfalvi a korábbi fényűző életmód helyett készséggel vállalta a nélkülözést és az üldöztetést is férje oldalán. (Sal, 2025)

A szabadságharc leverését követően Jókai Mór egy ideig a Bükk hegységben található Tardonán, egy elzárt kis faluban keresett menedéket. Ezt követően felesége, Laborfalvi Róza közbenjárásának és kapcsolati hálójának köszönhetően menlevelet szerzett, így Jókai 1850-ben visszatérhetett Pestre. Így emlékezik vissza (Jókai, 1887):

„*Világosnál az „utolsó” napon egy olyan társasággal ebédeltem együtt, melynek minden tagja tudta már, hogy a fejét eljátszotta, s nekem sem volt semmi okom a magamét jobbnak hinni a többiekénél. Csak egy választás lehetett még: az, amit egykori ügyvédi főnököm tett, aki szemem láttára lőtte föbe magát. Azon gondolkoztam, hogy melyik lesz jobb? Mert bizonyára az én életem is olyan jól be volt ott végezve, mint a többieké. – Ekkor egyike a legelkeseredettebb politikai ellenségeimnek odatoppan elém, paraszt kocsisnak átöltözve, s azt mondja: „A szomszéd városban van a feleséged, aki utánad jött Pestről, ülj fel a szekerekre, viszlek”, s ezzel a szóval ez az ember, aki nem szeretett, kiragad a halál torkából, s a muszka táboron keresztülhatolva megszabadít.”*

Még ugyanebben az évben, júliusban, (*Sajó* álnéven) megjelentette *Forradalmi és csataképek 1848 és 1849-ből* című novelláskötetét. A novellafüzérében a forradalom és szabadságharc időszakának megrázó és emblematikus momentumai villannak fel, mozaikszerű szerkesztésben („*A felvert porfellegből csak néha tűnik ki egy-egy csatai kép*” – írja *A két menyasszony* című elbeszélésben). E képekhez rendszerint konkrét, egyéni emberi sorsok társulnak, amelyek révén a történelmi események személyes dimenziót nyernek. Ha kortárs elméleti keretben kívánjuk értelmezni, megállapítható, hogy Jókai munkája az *oral history* módszertanához hasonló megközelítést képvisel, amely – Adamikné (2021) megállapítása szerint – hozzájárul ahhoz, hogy e novellák ma is élő, átélhető módon szólítják meg olvasójukat. (Adamikné, 2021).

„...*A martiusi ragyogó napok, egy két hétig tartó folytonos ünnep, melyen át az egész nemzet lázas öröm érzettől elragadtatva, ifjú menyasszonya, a szabadság ölében ülte mámoros mézes heteit. A testvériség eszméinek ideál-képe, mint az ég boltozatja, mely alá hajlik a földre s még sem éri a földet sehol. Azután a sötétben mozgó árulás, mint a megfagyott kigyó, mely lassanként kienged a nap melegétől, s bujkálva csúszik a fűben fejét aláhúzva. Egy új ismeretlen istenség támadása, kinek neve nép! ...Most benne vagyunk a viharban. Zápor helyett vér folyik, körül sötét minden, nem tudjuk, hogy felleges látkörünkön túl mi történik, de tudjuk azt, hogy ott egy Isten él, ki minket nem hagy el. Hazám!...*” (Jókai, 1848c)

Jókai műveiben előforduló nemzeti önérzet

Szinnyei Ferenc az alábbi írásában jól foglalja össze Jókai jelentőségét: „A Pesti Napló 1855-ben (ápr. 14.) azt írta róla, hogy munkái közkedveltségének főokát az igéző, szellemdús előadásban, másikat azon hazafias irányzatban keressük, mely folytonosan és következetesen a nemzeti önérzet, a nemzeti szellem élesztése, szilárdítása, lelkesítése körül munkálkodik. Jókai mélyeséges magyar érzése és lelkes hazafisága lépten-nyomon megnyilatkozik munkáiban. Hazafiságán, igazi magyar érzésén kívül Istenbe vetett hitét, minden nemes eszméért való lelkesedését, jóságos emberszeretetét, tiszta erkölcsi érzékét is iparkodott olvasóinak lelkébe beleoltani. Ez a jótékony erkölcsi hatás nemcsak korára korlátozódik, hanem mindaddig munkálni fog a romlatlan magyar szívekben, amíg csak könyveit olvasni fogják” (Szinnyei, 1939).

A tengerszemű hölgyben (1890) Jókai tudatosan törekedett önéletrajzi énje reprezentációjára, annak narratív kibővítésére, valamint életútjának fiktív továbbírására. A mű

elhelyezhető az önéletrajzi olvasásalakzat perspektívájában, s egyedi módon formálja át az önéletírás műfaji hagyományait, sajátos poétikai modelleket követve. (Bényei, 2010)

Jókai Mór 1848–49-es forradalomhoz és szabadságharcához kapcsolódó szépirodalmi munkásságából két kiemelkedő művet emel ki a szakirodalom. Az első a közvetlenül az eseményeket követően, 1850-ben megjelent *Forradalmi- és csataképek*, amely novellaciklus formájában kínál szubjektív reflexiókat a közelmúlt történéseire. A másik az 1869-ben, tehát már a politikai konszolidáció időszakában publikált *A kőszívű ember fiai*, amely nemcsak a szerző életművében, hanem a magyar nemzeti emlékezet alakulástörténetében is kitüntetett pozíciót foglal el. Ez utóbbi regény vált a 1848–49-es események egyik kanonikus irodalmi reprezentációjává, s a szakirodalomban immár közel egy évszázada olyan meghatározó toposzokkal kapcsolódik össze, mint a „mítoszi regény” vagy az „új nemzeti eredetelbeszélés”.

Németh László találó megfogalmazása – „De mondjuk ki akár ma is a szabadságharc szót, nem Baradlay Richárd lovagol-e felénk? Miféle hatalom ez, ha nem a mítoszé?” – érzékletesen rögzíti azt a kollektív emlékezeti funkciót, amelyet a regény betöltött és mindmáig betölt: a forradalom és szabadságharc utólagos közösségi élménnyé formálásának egyik irodalmi alapköveként vált a nemzeti identitásképzés meghatározó elemévé.

Az önéletrajzi elemek és narratív alakzatok jelenléte Jókai prózájában nem csupán egyes művek értelmezését gazdagítja, hanem a teljes életmű poétikai és írástechnikai megítélése szempontjából is releváns tanulságokkal szolgál. Bori Imre (1979) és Fried István (2003) elemzése nyomán egyértelműen körvonalazódik, hogy Jókai írásmódja jelentős átalakuláson ment keresztül életművének kései szakaszában. Ezek a változások nemcsak stiláris és tematikus módosulásokban érhetők tetten, hanem abban is, ahogyan a szerző saját élettapasztalatait, személyes mitológiáját és a nemzeti narratívához való viszonyát beemeli fikciós szövegvilágába.

A szabadságharc jelentősége Jókai „A márciusi fiatalság (Visszaemlékezés)” című írásában

Jókai 'A márciusi fiatalság' című írását 1898-ban tette közzé. A lenti rövid részletből jól látható, hogy még 50 évvel a szabadságharc után is mennyire frissen élnek benne az emlékek az aznap történt eseményekről. A lenti szemelvény után Jókai kéziratának ezen részletét mutatom be (1. ábra). A szövegrész önmagáért beszél, semmilyen magyarázatot nem fűznék hozzá, álljon itt úgy, ahogyan Jókai Mór azt 1898-ban visszaemlékezéseiből megírta:

„A budapesti március 15-ikének indító oka nem a bécsi forradalom volt; hanem, amit nyomtatott adatok igazolnak, a Pesti Körnek az a határozata, hogy a „magyar nemzet tizenkét pontban formulázott kívánatait” ne intézzük egyenesen az országgyűléshez: hanem elébb köröztessük azokat az országban vidékszerte.

Ez lett volna az eszmefolyás elmocsárosodása.

Ez ellen indítottuk meg mi, márciusi fiatalok, a népre való hivatkozást.

Március 14-ikén esteadtunk egymásnak találkozást az én szállásomon, melynek lakosztályán Petőfiékkel osztoztunk. Másnap reggel négyen jöttünk össze, a kitűzött találkozóhelyen: Petőfi, Vasvári, Bulyovszky és én; de többi társaink Degré, Bozzai, Vajda János, Sükey, Pálffy Albert, Emődy, Oroszhegyi, Dobsa a Pilvax-kávéházban vártak reánk, az úgynevezett „közvélemény asztalánál”.

Korán reggel volt: borús, esős idő.

Petőfi az elmúlt éjjel megírta költeményét: „Talpra magyar, hí a haza!”

Én pedig a pesti tizenkét pontját a fiatal Magyarországnak: „mit kíván a magyar nemzet?” a nép által megérthető magyarázattal alakítottam át. A tizenkét pont összeállítása Irinyi József műve volt, ki azt a Pesti Kör elé terjeszté.

A kérdés csak az volt március 15-ikének reggelén, hogy mi történjék e tizenkét pontos petícióval. Apelláljunk a népre! Ez volt közös megegyezésünk.

Vasvári Pál kezében elefántcsont-fogantyús botjával oly hevesen hadonászott, hogy a pálcátőr kirepült a botjából s az én falam szögletében állt meg a hegyével.

„Jó ómen!”

Előre a vassal!

S ezzel a szóval kezdődött meg az örökké emlékezetes 1848-iki március 15-ike: a sajtószabadságnak, a népszabadságnak örökké emlékezetes napja... ” (Jókai, 1898)

Marsius 11. évi esse adunk egymáshoz salalkozás / 2
 as en szálláson, melynek lakosaiján Desöfickkel osz
 fordul.

Másnap reggel négyen jöttek össze, a kitűzött
 salalkozó helyen: Desöfi, Varsányi, Buljovszky és öné, le
 sítbi társaink Szegre, Botzay, Vajda János, Süveg, Pálffy
 Albert, Emödy, Oronhegyi, Dobsa, a Lillwax kávéházban
 vasárként, az úgyszerűt „közelemény asztalánál.”

Körön reggel volt: Boris, csós idő.

Desöfi az elmúlt éjjel megírta költeményét:
 „Talpra magyar, hi a haza!”

En pedig a pesti újságok pengjait a fiatal öbepérel
 orvognak: „mit kíván a magyar nemzet?” a nép
 által megérthető magyarosáttal alakitattam az
 újságok pengjait önéreállítására György József műve volt,
 hi azt a Pest: Kör elé tegyessé

„Kerti esak az volt marsius 15. éjénél reggelén,
 hog mi történt a 12 pontos petícióval.

„Appelláljunk a népre! Ez volt körös meggyezésük,
 Varsányi társ, kéreben defenzívus fogantatja bor,
 jával oly hevesen hadarótt, hog a pártasör kiszült
 a botjából és az in falem nögletében állt meg a hegyével
 „Jó ömen!”
 „Előre a vasár!”

1. ábra: Jókai kéziratának részlete (MANDAB, 2025)

Önéletrajzi elemek és a szabadságharc „A tengerszemű hölgy” című regényben

A tengerszemű hölgy Jókai egyik önreflexív regénye: az író életútját keveri fiktív elemekkel, ideálok alakjaival, de benne van a reformkor, a márciusi forradalom (1848), a

szabadságharc, majd a bukás emléke is. A regény műfaja, stílusa, narrátora alkalmat ad arra, hogy Jókai nemcsak leírja a történelmi eseményeket, hanem személyes élményként dolgozza fel azokat - ott, ahol szereplője („én”) aktív közösségi szerepet vállal, ott, ahol lírikus hangon idézi vissza a kor légkörét.

A tengerszemű hölgy egyik cselekményszála anekdotikus elemekkel feldúsított irodalmi önportré (Bényei, 2010).

A regény IX. fejezete különösen részletesen beszél március 15-éről, arról, hogy miként emelkedtek fel az eszmék: szabad sajtó, közteherviselés, jogegyenlőség.

A szabadságharc nemcsak történelmi háttér: a regénynek egyik központi tengelye, több funkciót tölt be. Beszélhetünk lélektani és morális próbatételről, ugyanis a forradalom eseményei módot adnak arra, hogy a szereplők (és a narrátor) megmutathassák, mit tesznek a közösségért, milyen áldozatokat vállalnak - nem csupán fantasztikus hőstetteket, hanem hűséget, kitartást, erkölcsi döntéseket. Ezek az áldozatok nem mindig “dicsőségesek”, hanem gyakran kemények. Emellett beszélhetünk Emlékezet- és identitásépítésről. A regény úgy dolgozza fel a forradalmi emléket, hogy az az identitás részévé válik. A narrátor visszaemlékezései, a leírások arról, milyen volt a hangulat, hozzájárul ahhoz, hogy a múlt ne váljon elérhetetlen mítosszá, hanem élő tapasztalattá. Ezáltal az olvasó együtt élhet a történelemmel, nem csak kívülről szemléli annak történéseit

„Most vissza kell térnem arra a napra, mely a magyar nemzet életében olyan nevezetes fordulópontot képez: ,március 15-ére (1848)’. ... Az én népemet az sem széleszté el. ... – A sajtószabadság születése napján ... Szabadság! Szabadság! ...” E részletben világosan látható, hogy Jókai a narrátor személyes visszaemlékezését használja: *„vissza kell térnem arra a napra”*, *„az én népemet ...”* - a többes számban, a közösségi én-hangulat is benne van, de ugyanakkor az „én” szerepe aktív, cselekvő. Március 15-e nemcsak dátum, hanem mítosz, fordulópontként szerepel, az esemény, amelyre vissza kell térni, amelyhez mérni kell, amely után az „új” hazafiaknak élniük kell. A fenti idézet kiemeli azt is, hogy a szabadságharc nemcsak fegyveres harc volt, hanem kulturális, eszmei küzdelem is: a nyelv, a gondolat, az írás szabadságának fontos része.

A regény esztétikai ereje abban áll, hogy az idealizmus és a valós emberi szenvedés együtt létezik benne. A fentebb kiemelt regény-részlet segít megérteni, hogyan válik Jókai művészetében a szabadságharc élő, belső erővé: nemcsak múlt, hanem olyan forrás, amely megformálja a szereplőt, az erkölcsi perspektívát, a remény és veszteség kettősségét.

Hansági (2025) munkájában kifejti, hogy Jókai szemtanúként, túlélőként beszélt a szabadságharcról. A forradalom eseményeinek résztvevőjeként hiteles krónikása volt az 1848–

49-es időszaknak. Írói attitűdjét azonban nem kizárólag a történések kronologikus rekonstruálása („hogyan történt?”) határozta meg, hanem az a mélyebb érdeklődés is, amely az egyéni élmény- és tapasztalatvilág feltárására irányult. Műveiben visszatérően vizsgálta, miként élte meg a történelmi fordulópontokat az „egyszerű ember”, s hogy az utókor által sorsfordítónak ítélt „nagy pillanatok” mennyire máshogyan érzékelhették azok, akik közvetlen tanúi vagy résztvevői voltak az eseményeknek. E kérdésfelvetés által Jókai rámutatott arra, hogy a történelem nem egyetlen értelmezési keretbe zárható, hanem sokféle nézőpontból elbeszélhető és átélhető. E pluralitás különböző szövegtípusokban is megmutatkozik életművében. *A kiskirályok* című regényében például ironikus torzítóeszközökkel élve tart görbe tükröt az ún. „esernyős forradalom” elé, s az események parodisztikus ábrázolását egyik szereplője monológjába ágyazza (Hansági, 2025).

Kiss (2025) írásában elmondja, hogy Jókai számos alkalommal beszélt el a forradalmi napokat, közvetlenül az esemény után, évekkel-évtizedekkel később is, más-más műfajokban: publicisztikai írásokban, novellákban, autofikcionális regényekben. A tengerszemű hölgy ez utóbbi kategóriába tartozik, ami azt vonja maga után, hogy bár autobiografikus elemek szerepelnek a szövegben (az elbeszélő azonos a főszereplővel, megtörtént eseményeket ír le a cselekmény, valós személyekkel), a „valóság” alárendelődik a regényírói konstrukciónak. A regény forradalmi jelenete azt szolgálja, hogy megmutassa, a Jókai nevű karakter milyen szerepet töltött be ezen a napon, amely a regény többi részéhez szervesen kapcsolódik – Jókairól mint íróról azt árulja el „csupán”, ő maga ebben a szövegvilágban hogyan alkotta meg saját karakterét, miként viszonyítja a többi biográfiai és fikcionális karakterhez.

„Csak akkor vettem észre, hogy nem csupán urak vannak körülöttem, hanem hölgyek is.” Az elbeszélő felszólítja a hölgyeket, hogy menjenek haza, hiszen veszély leselkedhet rájuk, nemcsak az eső miatt, erre azt a választ kapja, hogy *„értünk se nagyobb kár, mint önökért.”* A fenti mondatból jól látható, hogy a hölgyek úgy érezték, hogy a szabadságért vívott harc nem a férfiak feladata és kiváltsága csupán, hanem az egész népé, amelybe a női nem is beletartozik. *„-Látjátok ezt a háromszínű kokárdát itt a mellemen? Ez legyen a mai dicső nap jelvénye. Ezt viselje minden ember, ki a szabadság harcosa; ez különböztessen meg bennünket a rabszolgaság zsoldoshadától. E három szín képviseli a három szent szót: szabadság, egyenlőség, testvériség. Ezt tűzzük kebleinkre mindannyian, kikben magyar vér és szabad szellem lángol!”* - hangzik a főszereplő szónoklata a színházban. A kokárda a forradalmárok számára a nemzeti egység és a politikai öntudatra ébredés szimbolikus kifejezőeszköze. Viselése nem csupán vizuális gesztus, hanem performatív politikai aktus, amely azt az igényt fejezi ki, hogy a nép – különösen a társadalom alsóbb rétegei – is részesedni kívánnak a hatalomból, és beleszólást követelnek a

nemzet sorsának alakításába. A regény adott jelenetében e szimbolikus jelentés kettős funkcióval bővül: egyrészt felszólításként jelenik meg, amely a közösség tagjait egy egységes, nemzeti jelkép viselésére ösztönzi, másrészt pragmatikus szerepet is betölt, mivel a forradalmi tömeg lecsillapítását és a kialakulni készülő káosz megelőzését szolgálja. A fikcióban a Jókai nevű szereplő úgy avatkozik közbe, hogy a Táncsics Mihály színpadra lépését követelő tömeget hazaküldi, miután nyilvánvalóvá válik, hogy a kiszabadított politikai fogoly ekkor már nem elérhető, mivel családja körében tartózkodik. A tömeg elvárásainak kezelése érdekében ugyan felmerül a megtévesztés lehetősége – egy személy Táncsicsnak való beöltöztetésének ötlete –, a végső döntés azonban egy kollektív, morális szempontból vállalható alternatíva irányába mozdul el: a történet szerint a megtévesztés helyett a forradalmi szimbolika eszköztárához nyúlnak, és a kokárda viselését emelik ki a közösségi identitás és cselekvés meghatározó elemeként. Ez az aktus nem csupán a pillanatnyi feszültség feloldására alkalmas, hanem hozzájárul a forradalom emlékezetpolitikai megalapozásához is.

„*Én a győzelem mámorával siettem e jelenet után Laborfalvi Rózához kezet szorítani*” – írja Jókai, amikor a „győzelem mámorában” Laborfalvi Rózához sietett. Egy gesztus ez, amely az adott kontextusban nem csupán az üdvözlés konvencionális formájaként, hanem a kézfogó, az eljegyzés performatív aktusaként is értelmezhető. A szerelem szenvedélyének és a forradalmi lelkesedésnek e szimbolikus összekapcsolása, Jókai önreprezentációjának és írói életművének szempontjából is figyelemre méltó mozzanat.

Noha történetileg igazolható, hogy Jókai és Laborfalvi Róza korábban is ismerték egymást, a visszaemlékezés mégis március 15. napjához rendeli a szerelem és elköteleződés eseményét, még hozzá a nyilvánosság, a színpad és a nemzeti ünnep kontextusában. Ennek megfelelően a házasságuk is szimbolikus jelentéstartalommal telítődik: a „nemzet színésznője” és a fiatal forradalmár-író nyilvánosan, a közösség szeme láttára lépnek szövetségre, mintegy egyesítve a forradalom közéleti és magánéleti dimenzióit. Ezáltal az esemény nemcsak a nemzet történetének, hanem a főhős individuális életútjának is fordulópontjává válik.

E jelenet értelmezhető annak a reprezentációs stratégiának a részeként is, amely Jókai egész életművét és önértelmezését áthatja: az életet mint színpadot szemlélő attitűd egyik emblematikus megnyilvánulásaként. Az író önéletírói gyakorlatában kirajzolódó önmitológia szorosan összefonódik azzal a jelenséggel, hogy Jókai következetesen dramatizálja saját életének eseményeit – újra és újra értelmezi, átírja és stilizálja azokat. E narratív konstrukció sosem válik véglegessé vagy lezárttá; szövegről szövegre módosuló, sokszor ellentmondásos önkép bontakozik ki belőle, amely kizárja az egységes, stabil és maradéktalanul „hiteles” Jókai-figura megalkotásának lehetőségét az olvasói tudatban (Kiss, 2025).

A hős személyes sorsa elválaszthatatlan a Haza sorsától: „*A világosi katasztrófa után az én életem is be volt végezve. A nagy óriás, a dicső Magyarország széthullott atomjaira: a nagy emberek mind porszemek lettek. Én is egyike voltam ezeknek a név nélküli, súly nélküli, cél nélküli porszemeknek. Itt volt a minden végnek a vége! Vagy a bitófa, vagy az öngyilkosság. - Huszonnégy éves voltam. És halott.*” (A tengerszemű hölgy)

Szabadságharcra történő rejtett utalások „A magyar nemzet története regényes rajzokban” című műben

Jókai „A magyar nemzet története regényes rajzokban” című művét 1854-ben írta, tehát a szabadságharc leverése után. A mű célja nem történeti pontosságra törekvő krónika írása volt, hanem a nemzeti identitás megerősítése, történelmi példákon keresztül. Jókai ebben a művében az ezeréves magyar történelem epizódjait dramatizálva, regényszerűen ábrázolja. Bár a szabadságharcról közvetlenül nem esik szó – a cenzúra miatt sem –, a mű allegorikus módon mégis e korszakról is szól. A Hunyadiak, Rákóczi vagy Zrínyi Miklós történeteiben mind felidéződik a függetlenségért való küzdelem eszméje. A következő idézet jól tükrözi ezt a szándékot: „*A nemzet, melynek fiai tudnak halni a szabadságért, nem lehet elveszett.*” Ez a gondolat párhuzamba állítható az 1848–49-es eseményekkel, amikor is a nemzet sok ezer fia áldozta életét a szabadság oltárán. Jókai a történelmi hősokeket a jelen példaképeivé emeli, utalva arra, hogy a magyar nép ismét képes lehet hasonló hősiességre. Másutt így fogalmaz: „*Midőn múltunk hősei példát adnak, jelenünk sötétsége világosabbnak tetszik, mert a hajnal a legsötétebb éj után virrad.*” Ez az idézet mély politikai-történeti üzenetet is hordoz: a szabadságharc bukása nem a vég, hanem egy új kezdet lehetősége. Jókai írásművészete itt válik valódi nemzetnevelő erővé. Ebben a kötetben történelmi keretbe ágyazva, allegorikusan, de határozott üzenettel szól a nemzeti függetlenség fontosságáról.

Hansági (2025) munkájában elmondja, hogy „aki a nagy nap hangulatát, mozgalmasságát szeretné újraélni, és egyúttal Jókai hatását szeretné „ellenőrizni”, amit a kultúránkra gyakorolt, annak *A magyar nemzet története regényes rajzokban* „*Forradalom vér nélkül*” fejezetét ajánlanám. Aki újraolvassa, bizonyosan meg fog döbenni azon, hogy mennyi minden, amit a kulturális emlékezet ehhez a naphoz kapcsol, Jókai elbeszéléséből származik” (Hansági, 2025).

Önéletrajzi elemek és a szabadságharc az „Egy bújdosó naplója” és a „Forradalmi és csataképek” című írásokban

Egy bújdosó naplója Jókai egyik legintimebb, legérzelmesebb, legszemélyesebb műve a szabadságharc témájában. Összekapcsolja az élménytörténeti hitelességet, az emlékezés erejét, és a művészi reflexiót: mit jelent résztvevőnek lenni, mit jelent élni egy ország bukása után, hogyan él tovább a haza, a méltóság, a remény.

Fábri (2007) elemzésében *A forradalmi és csataképek*, valamint *Egy bújdosó naplója* című művek vizsgálata során párhuzamot von a szabadságharcot tematizáló korai novellák és Jókai későbbi regényei között. Rámutat arra, hogy ezek a novellák nem csupán történelmi feldolgozások, hanem a trauma feldolgozását célzó gyógyító és öngyógyító narratívák is. Hosszabb fejtegetésben tárgyalja Jókai politikai állásfoglalásainak változékonyságát, és ebből a szempontból közelít a *csataképek* sokrétűségéhez és értelmezésük problematikuságához. Fábri kiemeli, hogy a novellákat egyszerre jellemzi az anekdotikus elbeszélésmód és a pátosszal telített, mitizáló hangnem; sőt, nem ritka, hogy ezek az eltérő stílusrétegek egyazon szövegen belül váltakoznak, így a novellák gyakran több hangon szólalnak meg. Az elbeszélői pozícióban felbukkanó első személyű megszólalások „meglepetésszerűen modern” hatást keltenek, ami tovább gazdagítja a szövegek retorikai és stilisztikai komplexitását. Ez az összetett beszédmód lehetővé teszi Jókai szövegeinek sokirányú értelmezését, s hozzájárul ahhoz, hogy a művek a nemzeti emlékezet különböző regisztereiben is értelmezhetőkké váljanak (Fábri 2007).

Porkoláb (1994) megállapítása szerint a történelmi eseményeket tárgyilagosan szemlélő olvasó számára is nyilvánvalóvá válik, hogy Jókai rendkívüli érzékenységgel és narratív eszköztárral képes mobilizálni a nemzeti történelem tragikus fordulataiban rejlő emocionális potenciált. E cél érdekében – állítja a szerző – Jókai nem riad vissza attól sem, hogy bizonyos elemeket szándékosan elhallgasson vagy háttérbe szorítson, ha az a kívánt érzelmi hatás elérését szolgálja. A Haza tehát veszve van, a pusztulás egyetemes („*Hogy össze volt zúzva az egész világ! Felborulva minden társadalmi kötelék, család viszonyok, hit, vallás, törvények, tulajdon, - minden -, minden felforgatva, összedúlva.*” (Jókai: *Egy bújdosó naplója*),

Adamikné (2021) írásából megtudhatjuk, hogy Jókai az *Egy bújdosó naplója*, 1850 novemberében jelent meg, 1851-es dátummal, és 24 novellát tartalmaz, vagyis Jókai egyetlen esztendő alatt többet publikált, mint a szabadságharcot megelőző négy évben. A szabadságharcról szóló novelláit Jókai négyszer publikálta, más címekkel, más sorrendben és más tartalommal. Az első, 1850-es kiadás 13 novellát tartalmazott. Az 1861-es kiadás címe

Csataképek a magyar szabadságharcból, és a novellákon kívül részleteket tartalmaz az *Egy bujdosó naplójából*. (Adamikné, 2021)

Míg a novellák többnyire fiktív vagy idealizált karaktereken keresztül mutatják be az eseményeket, sok olyan elem van, amely Jókai saját élményét tükrözi: Jókai jól ismerte Komárom ostromát, a város pusztulását, az éjszakai bombázás hangulatát, a tűzvész, a félelem, a bizonytalanság testi és lelki valóságát. Ezek részletei nem pusztán fantázia, hanem olyan élmények felidézései, amelyeket személyesen vagy közvetetten látott, hallott – és amelyek az emlékezetben élnek. A *Komárom* című novella például így kezdődik: *„Komárom Romemléke a harci időknek! Elpusztult, kiszenvedett város! Lakóidnak egytized része nem talál benned hajlékot – örömet, vigasztalást senki sem.”* Ez az idézet érzékelteti a pusztítás mértékét, a város „lélekvesztését” – sokkal többről szól mint épületekről: arról, hogy az emberi közösség, az otthon érzése, a vigasz, a remény is eltűnik. *„Rémséges éj volt. Fagyott, csikorgott, és a népség mégis künn töltötte az éjet a szabad ég alatt. A város fölött a bombák pattogtak. ...”*

Ezen írások gyakran foglalkoznak azzal, hogy miként viselkednek az emberek a katasztrófa idején: ki vállalja az áldozatot, ki marad hű hazájához. Ezek olyan kérdések, amelyek Jókait személyesen is foglalkoztatták (pl. mit tegyen, ha a forradalom vereséget szenved; hogyan éljen tovább; milyen morális út marad). Még a pusztulás és veszteség után is több novellában megjelenik a remény lehetősége, az újjáépítés, a lelki megújulás gondolata. Ez Jókai saját hitéből táplálkozik: nemcsak a múlt fájdalmát hordozza, hanem azt is, hogy az eszményi cél még élhet. Ez a kettősség: a fájdalom és a reménység együtt hallatszik ki műveiből.

„1848 januárban esze ágában sem volt senkinek, hogy még az idén háborút is lásson. ... Az emberséges hazafiak mindenről gondolkoztak a világon, csak a puszkaporgyártásról nem”

Komárom valóban súlyosan megsérült az ostromban, lakói nélkülözéssel éltek. Jókai nem idealizál, a pusztulás kemény valóságát tárja elénk. Ismerte Komáromot, látott ostromot; az ilyen leírások nem lehetnek pusztán távoli szemlélő szavai. A fájdalom, a nosztalgia, az otthonvesztés érzése személyes hangon szól. Ezen leírás által az olvasó együttérez a veszteséggel, a felelősséggel. Komárom jelképe lesz annak, mi veszett el – de ugyanakkor élni kell az emlékezetben, megőrizni, hogy valaki tudja milyen volt. A *Forradalmi és csataképek* egyik legfontosabb szerepe, hogy megőrzi a szabadságharc emlékét olyan pillanatokon keresztül, amelyek személyesek, de sokakat megszólítanak: a romok látványa, a város, amely már nem az, ami volt; a remény, amely még él a pusztítás után is.

A mű ebben segít erkölcsi tájékozódást adni: mi az, ami marad: az emlékezet, az áldozat, a hazaszeretet, az emberi méltóság; mi az, amit nem lehet eltörölni – még ha a történelem nem

úgy rendezni is, ahogy a hősi lelkek várnák. Jókai itt nem csupán részese, hanem alkotója az emlékezésnek: nem egyszerűen dokumentálni akart, hanem művészi élményekbe foglalni.

A *Forradalmi és csataképek* tehát erőteljes híd a történelmi esemény és az irodalmi feldolgozás közt: egyszerre múltidézés, esztétikai alkotás, erkölcsi mérleg, kulturális emlékezet.

„A kőszívű ember fiai” című Jókai-regény és a szabadságharc kapcsolata

Assmann (2012) munkájában elmondja, hogy a regény a nemzeti önismeret közmegegyezésszerű pontjává vált: olvasásakor hosszú évtizedeken keresztül kollektív identitásunk spontán aktivizálódott, melyet intézményes keretek (kötelező olvasmány), irodalomszociológiai kontextusok (a Jókai-kultusz) és más médiumok (megfilmesítés) is elevenen tartottak. A Kőszívű egy közösség emlékezésére érdemes eseményként hordozta 1848–49 történéseit: ebben az értelemben teljesen adekvát a mítosz – emlékezetkutatásban újradefiniált – fogalmának alkalmazása a szöveg értelmezésében. „A mítosz jelentésének új és nem lekicsinylő felfogása arra támaszkodik, hogy nemcsak fiktív események teremtenek mítoszt, hanem a történelmi események kollektív emlékezetbe történő transzformációja is. A mítosz ebben a »közösségi emlékezetben hordozott történelem« értelemben egy semleges fogalomként értendő.” (Assmann, 2012)

Monográfiájában Szajbély (2010) a fejezet nyitányában nyomatékosítja, hogy a regény „a nemzet számára örökérvényű példaként, mitológiai magasságokba emelve, hőszok küzdelmévé magasztosítva” reprezentálja a szabadságharc eseményeit.

Jókai életművében releváns kérdésként vetődik fel, hogy a fikcionális szövegek miként konstruálják meg a valóságot, hiszen narratívái gyakran olyan módon kezelik a „kitaláltat”, mint ami a „valós” – társadalmi folyamatokkal vagy történelmi eseményekkel – szoros viszonyban áll. Ennek megfelelően nem a konkrét, referenciálisan beazonosítható történelmi események hiányáról beszélhetünk, sokkal inkább arról, hogy a művekben számos olyan meghatározó történetegység jelenik meg, amelyek csak csekély mértékben, vagy egyáltalán nem járulnak hozzá az 1848–49-es forradalom és szabadságharc kollektív emlékezetének konstruálásához (Vaderna, 2013).

„Három főtömeg csoportosul a csatatéren; csaknem gömbölyű tömegek. Előre-hátra hullámszerűen, mint egy csodálatos gépezet, melynek két sarka van. E két sark a két zászló: a magyar háromszínű s a császári kétszínű. Ezek körül foly a legdühösebb küzdelem... Az áprilisi

tavaszi égen ... arany sugárküllőket lövellt szét az égen ... Minden, mi férfiszívnek meleget ad ... lobog most ereikben...” (Jókai,1869)

Következtetések, összefoglalás

A Jókai-életmű jelentős hányadában tetten érhetők az önéletrajzi ihletettség nyomai: a regények számos rejtett utalást tartalmaznak a szerző élettörténetére és személyiségére vonatkozóan. Pályafutása végén Jókai két hivatalos önéletrajzot is közzétett, emellett több, anekdotikus elemekkel átszótt emlékiratot is publikált, amelyek az önreprezentáció különböző formáiként értelmezhetők (Bényei, 2010).

Mikszáth (1907) interpretációjában is felismerhetők: *„Mindenki beszélt, mindenki dühvel követelte Táncsicsot. (...) Ekkor Jókainak az az ötlete támadt, hogy felszalad a színpadra és onnan szól a néphez. Úgy, amint volt, rohant fel karbonari köpenyegében, s erősen behorpadt cylinder kalapja mellett egy óriási veres tollal, de egyszerre meghökkent, a lába legyökerezett. Egy tünemény állt előtte. A forradalmár előtt egy királyné. Gertrudis. A legszebb Gertrudis Magyarországon. Laborfalvi Róza levett a saját kebeléről egy nemzeti színű kokárdát és a Jókai szíve fölé tűzte, aztán a szeme közé nézett mélán, édesen, rejtelmesen. És Jókai e pillanatban érezte bizsergető ereiben, hogy ez a nézés az ő jutalma a végzettől a mai napért, és hogy ez a jutalom egy egész életre szól.”* Mindenesetre sajátos, már-már ironikus képet nyújthatott, amikor a „gaz meráni” Gertrudis alakját – a nemzeti dráma negatív hősnőjét – nemzeti színű kokárdával a keblén jelenítették meg. Azzal a kokárdával, amelyet később Jókai saját elbeszélése szerint szíve fölé tűzött. Úgy tűnik, a forradalmi lelkesedés pillanataiban még egy Gertrudis számára is indokoltá válhatott e nemzeti szimbólum viselése. Mikszáth Kálmán az 1848. március 15-i események kultikussá emelt, anekdotikus színezetű napjára vezeti vissza a „Jókai-jelenség” geneziséét – még akkor is, ha jól látta: március 15. kultusza, sőt magának a napnak az emlékezeti konstruáltsága is döntő részben a Jókai-féle narratívák produktuma. Mikszáth ugyanakkor pontosan érzékelté azt is, miként használta fel Jókai a történelmi esemény emelkedett emlékezetét saját irodalmi és közéleti kultuszának megalapozására, fenntartására és újraregészésére. (Szilasi,1992).

Jókai Mór következő proclamatiót kiáltott ki barátaihoz: *«Testvéreim! A pillanat, melyet élünk, komolyabb teendőkre szólít fel bennünket. Európa minden népe halad és boldogul: haladnunk, boldogulnunk kell nekünk is. Legyen béke, szabadság és egyetértés! Követeljük jogainkat, melyeket eddig tőlünk elvontak s kívánjuk, hogy legyenek azok közösök mindenkivel. Kívánjuk a sajtószabadságot, censura rögtöni eltörlését; a felelős minisztériumot Budapesten;*

évenkénti országgyűlést Pesten, és azt rögtön ! Törvény előtti egyenlőséget, polgári és vallási tekintetben; kívánjuk, hogy a nemzeti őrsereg rögtön fölállítsák, védje hazáját minden férfi; egyen ruha ne legyen ; közös teherviselést; az úrbéri viszonyok megszüntetését; esküdtszéket képviselő alapján, magunk választjuk bírónkat magunk közü l; nemzeti bankot; idegen bankjegyeket nem akarunk elfogadni. A katonaság esküdjék meg az alkotmányra, magyar katonáinkat ne vigyék külföldre, a külföldieket vigyék el tőlünk.A politikai statusfoglyok bocsáttassanak szabadon. Unió Erdély és Magyarország között ! Ezen jogokat követelni tartozik a nemzet, bízni önjerejében, s az igaz ügy Istenében! Egyenlőség, szabadság, testvériség!»” (Jókai, 1848a)

Hansági (2025) írásában kifejti, hogy Jókai a *Magyar nemzet története regényes rajzokban* című műben egykori *Életképek*-beli tudósítását dolgozza fel újra, amely az 1848. március 15-i eseményeket tárgyilagos, távolságtartó stílusban közvetítette a vidéki olvasóközönség számára. *A tengerszemű hölgy* elbeszélése emocionális hatásmechanizmusokra épít, míg hivatalos önéletrajzi szövegében ugyanaz az eseménysor már nosztalgikus hangoltságban jelenik meg. A *Forradalmi és csataképek* novelláiban ezzel szemben a háborús tapasztalat traumatizáló ereje kerül előtérbe, gyakran az áldozatok perspektívájából bemutatva a történelmi konfliktusokat. Jókai mindezzel nemcsak az események irodalmi reprezentációját gazdagította, hanem aktívan hozzájárult a forradalom kollektív emlékezetének alakításához is. Olyan történeteket konstruál, amelyek nemcsak rögzítik, hanem újratermelik és élővé teszik a történelmi múltat (Hansági, 2025).

Idős korában, a forradalom alatt írt műveinek gyűjteményes kötetében így fogalmazott 1848-ról, a szabadságharcról: „*Soha úgy írni, miként akkor, nem tudnék többé; — soha úgy érezni a leirottat, úgy visszaadni a szív igaz keservét és örömét, és soha oly bátran kimondani azt, a mit kigondoltam.... S az elhantolt kor irodalma a legelevenebb emlék. Az olvasó nyomrul nyomra fogja kísérhetni magát a korszak jellemét műveimnél, s annak behatását emezekre. A sajtó felszabadulása, a vér nélkül kivívottnak vélt nagy társadalmi forradalom legelső hatása a szép-irodalmi és történelmi munkálatokon látszik meg; majd később az irányeszméken is, a mikben a mindenkitől osztott rajongás hangja uralkodik. A szabadság kéj érzete párosul a bocsánattal a múltak keserveiért s a bizalommal a jelen iránt. A hit és testvérszeretetet illuminál s tűzijátékot rendez. Később a tűz nem játék már? hanem vész.*” (Jókai, 1875)

2.ábra: Barabás Miklós: Jókai március 15-én (forrás: Wikimedia)

Összességében véleményem szerint az *Egy bujdosó naplója* az a mű, amely legközvetlenebbül adja vissza Jókai önélményét a szabadságharcról: nemcsak dicsőség, hanem veszteség, hiány, bujdosás, emberi árnyoldalak is szerepelnek benne. Ebben látjuk meg Jókai saját belső világát a társadalmi-politikai bukás után: bujdosás, bizonytalanság, emberi érzelmek keverednek. Ez a mű a legközelebb áll hozzá, mint emlékező-énhez. *A kőszívű ember fiai* többnyire idealizált szilüettek mutat: hősök, áldozatok, becsület. Jókai itt már mesél, épít történetet, dramatizál, nem annyira visszaemlékezik. Amit átélt, amit látott, amit érzett, azt áttemeli a regénybe, de szétválasztja a személyes „én” és a szereplők közt. *A kőszívű*-ben inkább az eszme, a közösség kerül előtérbe, az idealizmus, a történelem drámája. A regényben Jókai személyesen nem szerepel, hanem fikciós/idealizált szereplőket hoz; de a saját lelki élménye, a hazaszeretet, a remény, a veszteség, az áldozat érzése mind áthatja. A *Csataképek* novellákban

gyakran a külső szemlélő élménye, a csata látványa, a társadalmi hatás, kevésbé a bujdosás, inkább a hőskép, a tragédia non-fikciós lelkivilága mutatkozik meg. A novellák mintegy kiegészítik a perspektívát: nem folytonos napló, zömmel pillanatok, arcok, látványok, veszteség, heroizmus jellemzi. Epizódjai bizonyos tekintetben hidat képeznek: érzékeltetik a harc látványát, a tragédiát és a hősiességet, de nem feltétlenül adnak ugyanannyira személyes, lelki mélységet, mint az *Egy bujdosó naplója*.

Végezetül álljon itt egy Jókai-idézet, 1848-ból, amely úgy gondolom manapság is merőben aktuális, friss:

„...Magyarország boldog leend. De nem mi általunk. Mi elkéstünk. Hijába biztatjuk, hijába vigasztaljuk magunkat, ily vén fiák nem illenek ily fiatal menyasszonyhoz, mint a mi hazánk. Kell jőni egy újabb nemzedéknek, mely nálunk jobb legyen...” (Jókai, 1848b)

Irodalomjegyzék

1. Adamikné J.A (2021): Forradalmi és csataképek. Jókai novelláskötete a szabadságharc után. Anyanyelv-pedagógia XIV. évfolyam, 2021/2. In: <https://ojs.elte.hu/anyanyelv-pedagogia/article/view/9068/7516>
2. Assmann, A (2012): Az emlékezet átalakító ereje, ford. Máté Éva Gyöngy, Studia Litteraria, 2012/1–2.
3. Barabás M: Jókai március 15-én. Forrás: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bf/Barab%C3%A1s_Mikl%C3%B3s_J%C3%B3kai_m%C3%A1rcius_15-%C3%A9n.jpg utolsó lekérdezés: 2025.08.30
4. Bényei F (2018): „Nagy idő múlt a nagy harc óta”. In: Studia Litteraria 2018/3-4. 23-68p.
5. Bényei P (2010): Tükör, által... (Az önéletírás változatai és antropológiai távlatai a Jókai-prózában) (A tengerszemű hölgy; Öreg ember, nem vén ember). In: Bitskey, Imre (2010): tanulmányok a klasszikus magyar irodalom köréből - Studia litteraria a Debreceni Egyetem magyar irodalom- és kultúratudományi intézetének kiadványa 150-181p. <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/d208a6b2-dceb-4e7f-a397-e22de0b53ffb/content#page=150> Utolsó lekérdezés: 2025.09.08
6. Bori I (1979): A magyar „fin de siècle” írója: Jókai Mór In: B. I., Varázslók és mákvirágok, Újvidék, Forum 5-121p.
7. Fábri A 2007. Az értelmezés változatai és nehézségei: 1850 –Jókai elbeszélései a szabadságharc és az összeomlás hónapjairól. In: Szegedy-Maszák Mihály –Veres András (szerk.). A magyar irodalom története II. Gondolat. Budapest. 321–330.
8. Fried I (2003): Öreg Jókai nem vén Jókai, Budapest, Ister,
9. Hansági Á (2025): Forradalmi történetmesélés. In: https://petofi.hu/forradalmi-tortenetmeseles/?fbclid=IwY2xjawJCNVbleHRuA2FlbQIxMAABHX_hd_swyNIVNg8CK224warx6r25UnksTCqhWORNyMaph1m3tB4cYejF1w_aem_d_AjElvT9vxPtPObZKxOSQ utolsó lekérdezés: 2025.08.30
10. Hansági Á, Hermann Z (szerk.) (2015): „... író leszek, semmi más...”: Irodalmi élet, irodalmiság és öntükröző eljárások a Jókai-szövegekben, Balatonfüred, Balatonfüred Városért Közalapítvány.
11. Jókai Mór (1848a): Forradalom vér nélkül. Életképek In: <https://mek.oszk.hu/18300/18372/18372.pdf> Utolsó lekérdezés: 2025.09.15

12. Jókai Mór (1848b): Esti lapok. in: <https://mek.oszk.hu/18300/18372/18372.pdf> Utolsó lekérdezés: 2025.09.21
13. Jókai Mór (1848c): Martius 15. In: Jókai Mór hátrahagyott művei. <https://mek.oszk.hu/18300/18372/18372.pdf> Utolsó lekérdezés: 2025.09.30
14. Jókai Mór (1854): A magyar nemzet története regényes rajzokban. Pest, (Elérhető: Magyar Elektronikus Könyvtár – MEK <https://mek.oszk.hu/00800/00840/html/index.htm>) Lekérdezés dátuma: 2025.07.25
15. Jókai Mór (1862): Politikai Divatok. In: Magyar Elektronikus Könyvtár <https://mek.oszk.hu/00600/00698/> Utolsó lekérdezés: 2025.10.01
16. Jókai Mór (1869): A kőszívű ember fiai. In: <https://mek.oszk.hu/00600/00695/00695.pdf> Utolsó lekérdezés: 2025.09.30
17. Jókai Mór (1875): Forradalom alatt írt művek. In: <https://mek.oszk.hu/18300/18372/18372.pdf> Utolsó lekérdezés: 2025.10.02
18. Jókai Mór (1898): A márciusi fiatalság - (Visszaemlékezés) /részlet/ In: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Jokai-jokai-mor-osszes-muvei-1/iroi-arckepek-10FD7/a-marciusi-fiatal-sag-visszaemlekezes-1129C/> Utolsó lekérdezés: 2025.09.28
19. Jókai Mór (1984): A tengerszemű hölgy. Helikon Kiadó, Budapest, (Elérhető: Magyar Elektronikus Könyvtár – MEK <https://mek.oszk.hu/00700/00703/html/index.htm>) Lekérdezés: 2025.07.30
20. Jókai Mór (1851): Egy bújdosó naplója Novellák a forradalom utáni időkből. Irta Sajó Pest, 1851. In: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Jokai-jokai-mor-osszes-muvei-1/egy-bujdoso-naploja-1656E/> Utolsó lekérdezés: 2025.10.01
21. Jókai Mór: Csataképek 1848-49 (A magyar szabadságharcból) - Illusztrált díszkiadás.
22. Jókai Mór (1887): Életemből (Igaz történetek. Örök emlékek. Humor. Útleírás) In: <https://mek.oszk.hu/00800/00844/html/index.htm> Utolsó lekérdezés: 2025.10.05.
23. Kiss A. K (2025): Az a nő, aki együtt jön velem. Beszélgetés. In: <https://petofi.hu/az-a-no-aki-egyutt-jon-velem/> utolsó lekérdezés: 2025.08.30
24. MANDAB (2025): Jókai Mór: A márciusi fiatalság, kézirat, [1898] In: Magyar Nemzeti Digitális Archívum. <https://mandadb.hu/dokumentum/670191/18385.pdf> Utolsó lekérdezés: 2025.09.29.
25. Mikszáth K (1907): Jókai Mór élete és kora I-II. Budapest.
26. Németh L (1992): Kisebbségben. In: Németh László: A minőség forradalma – Kisebbségben, Budapest., Püski, 865p.

27. Porkoláb T (1994): A BUJDOSÓ JÓKAI - Kísérlet egy kultikus történet (re)konstrukciójára. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 32. (1994.) 526. p. In: https://epa.oszk.hu/02000/02030/00027/pdf/HOM_Evkonyv_32_526-534.pdf Utolsó lekérdezés: 2025.08.10
28. Sal E (2025): „Láttam a világot fejemre szakadni Világosnál”: Jókai Mór és a szabadságharc. In: <https://200jokai.hu/legmagyarabb/lattam-a-vilagot-fejemre-szakadni-vilagossal-jokai-mor-es-a-szabadsagharca/> utolsó lekérdezés: 2025.08.30
29. Szajbély M (2010): Jókai Mór, Pozsony, Kalligram, 253.p.
30. Szilasi L (1992): A Jókai-szakeredalom kultikus paradigmája. Itk. 1. szám
31. Szinnyei F (1939): 1941. Novella-és regényirodalmunk a Bach-korszakban I–II. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest.
32. Vaderna G (2013): Párhuzamos történetek (Jókai Mór: Egy magyar nábob) In: . Hansági Ágnes, Hermann Zoltán (szerk.): Jókai & Jókai, Budapest, L'Harmattan – Károli Gáspár Református Egyetem, 194.p.

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	2
Jókai műveiben előforduló nemzeti önérzet.....	5
A szabadságharc jelentősége Jókai „A márciusi fiatalság (Visszaemlékezés)” című írásában ..	6
Önéletrajzi elemek és a szabadságharc „A tengerszemű hölgy” című regényben	8
Szabadságharcra történő rejtett utalások „A magyar nemzet története regényes rajzokban” című műben	12
Önéletrajzi elemek és a szabadságharc az „Egy bújdosó naplója” és a „Forradalmi és csataképek” című írásokban	13
„A kőszívű ember fiai” című Jókai-regény és a szabadságharc kapcsolata	15
Következtetések, összefoglalás	16
Irodalomjegyzék.....	20